

Fra Krig og Fred

Dansk Militærhistorisk Kommissions Tidsskrift
Nummer 2016

Artikel: Tyske våben og øvrige udrustning i Danmark efter 2. Verdenskrig: Ødelæggelse, plyndring eller overtagelse?

Forfatter: Peter Hertel Rasmussen ©

Projektseniorforsker ved Institut for Militærhistorie og Krigsteori, Forsvarsakademiet

Søgeord:

Tyske våben i Danmark, befrielsen 1945, Gustav Rasmussen, British Military Mission, Denmark

Resumé:

Artiklen beskriver de bestræbelser, som den danske hær gjorde efter befrielsen i 1945 for at kunne anvende efterladte tyske våben i en kort periode under genopbygningen af den danske hær. Herunder inddrages virkningerne af de britiske anmodninger om, at hæren i overensstemmelse med Potsdam-erklæringens ord om demilitariseringen af Tyskland skulle ødelægge samtlige tyske våben og anden udrustning, også udrustning, som kunne anvendes civilt.

Frem til 1947 destruerede den danske hær meget betydelige mængder af tyske våben og ammunition, mens eksempelvis kaserneinventar, som for en dels vedkommende havde været dansk ejendom, af briterne førtes til deres besættelseszone i Tyskland og dér anvendt i deres kaserner og baser.

Tyske våben og øvrige udrustning i Danmark efter 2. verdenskrig: Ødelæggelse, plyndring eller overtagelse?

Artiklen tager sigte på dels at redegøre for ødelæggelsen af den tyske hærs våben og øvrige udrustning i Danmark efter befrielsen den 5. maj 1945, dels at beskrive den danske hærs forsøg på i en kortere periode at overtage noget af dette materiel og genovertage det materiel, som havde været hærens ejendom før 29. august 1943. Destruktionen af Luftwaffes fly og øvrig udrustning i Danmark er behandlet af George Løwe i "*Tilintetgørelsen af Luftwaffe i Danmark 1945*". Skæbnen for den tyske krigsmarines efterladte våben og udrustning er til dato ikke nærmere undersøgt.

Den tyske militære tilstedeværelse i Danmark ved kapitulationen i maj 1945 og den første efterkrigsplanlægning

De tyske tropper i Danmark udgjorde ved overgivelsen til englænderne den 5. maj 1945 i alt mellem ca. 240.000 til 305.000 mand fra hær, flåde og luftvåben, heri inkluderet ca. 60.000 sårede soldater. Den tyske militære tilstedeværelse i Danmark havde, som krigen skred frem, to hovedformål:

For det første at sikre området som et transitland for luft- og søforbindelserne til Norge, herunder fra 1941 også fra den tyske Lapland-front i Nordfinland og den norske Finmark.

For det andet fra 1942 og frem at indgå som en del af luftforsvaret mod den allierede luftoffensiv mod Tyskland. Fra 1942 udbyggedes det tyske forsvar i Danmark mod den forventede allierede invasion af det europæiske kontinent.

Hertil kom, at Danmark fra 1942 i stigende omfang blev et uddannelsesområde for tyske enheder. Udover de kaserner, som besættelsesmagten overtog fra den danske hær i løbet af besættelsen, etableredes luftbaser i Karup, Tirstrup, Skrydstrup og Vandel som en del af det tyske luftforsvar af hjemlandet mod den allierede luftoffensiv. Dertil kom også forlægning af den tyske hærs skoler til Danmark og deres udbygning i takt med den voldsomme kvantitative forøgelse af den tyske værnemagt og for at producere erstatningsenheder for de massive tab på

Tyske kampfly på Fliegerhorst Vejle ved Vandel i 1945. (<http://lokalhistorier.dk/Vandel>)

Østfronten. Der var således ved indgangen til 1945 tale om en meget omfattende tysk militær tilstedeværelse i Danmark.

Herudover befandt der sig i foråret 1945 ca. 245.000 flygtninge i Danmark. Den samlede tyske tilstedeværelse og kravene til de danske ressourcer f.eks. i form af levering af fødevarer betød en omfattende belastning for det danske samfund. Allerede i november 1944 begyndte de danske myndigheder at udarbejde planer for de opgaver, som skulle løses efter det kommende tyske nederlag, hvor udgangspunktet var, at de tyske tropper forlod Danmark, og normaliseringen til fredstidsforhold kunne begynde. Således begyndte Arbejdsministeriet at udarbejde planer for fjernelsen af et meget markant resultat af den tyske tilstedeværelse, nemlig Atlantvoldsværkerne langs den jyske vestkyst fra Skagen og ned til den dansk-tyske grænse, der var bygget som en del af det tyske forsvar mod en allieret invasion.¹

Det var dog ikke kun i Danmark, at forholdene efter krigen og overgangen til normale forhold blev forberedt. Således oprettedes i England "*SHAEF Military Mission to Denmark*" under ledelse af generalmajor Richard H. Dewing som den organisation, der skulle sikre en problemfri overgang fra besættelse til fred i Danmark. Dette skete i september 1944 i lighed med tilsvarende missioner til

---

¹ Der hersker uenighed om størrelsen af de tyske væbnede styrker i Danmark pr. 5. maj 1945; George Løwe, *Tilintetgørelsen af Luftwaffe i Danmark 1945* (Næstved 2002) angiver 304.500 personer, se p.118; Thomas Pedersen, Kapitulationen og afviklingen af den tyske besættelse af Danmark i *Den jyske Historiker*, nr. 71, april 1995, angiver over 250.000 samt ca. 245.000 flygtninge på p. 42; i sin artikel "Kapitulation oder heroischer Endkampf in der "Festung Norwegen" i antologien "*Kriegsende in Norden*", hrsg. von Robert Bohn und Jürgen Elvert, (Stuttgart 1995) angiver Martin Moll på p. 70 230.000 mand inkl. politi og Organisation Todt. Om efterkrigsplanlægningen, se Pedersen pp. 42f. Om "*SHAEF Military Mission to Denmark*", se Knud J.V. Jespersen, *Med hjælp fra England: Den væbnede kamp 1943-1945*, bind 2, (Odense 2000), pp. 304ff. og Løwe 2000, pp. 113ff.

Richard Dewing ved modtagelsen i Kastrup 5. maj 1945. Æresvagten fik lov til at beholde disse våben, fordi de er svenske, ikke erobrede tyske. (<http://udenrigs.dk/en/historie>)

andre vesteuropæiske lande, som stod foran befrielse. Der var tale om en allieret mission, som indbefattede både engelske og amerikanske officerer, men med britisk overvægt. Da den militære planlægning af Danmarks befrielse hørte under Montgomerys *21 Army Group*, kom "*SHAEF Military Mission to Denmark's*" hovedopgave til at bestå i varetagelsen af "*civil affairs*", dvs. bistand til tilbagevenden til normale fredstidsforhold og afvikling af den tyske besættelse af Danmark.

For den principielle, allierede holdning til, hvorledes erobrede tyske våben og øvrigt materiel skulle håndteres, var udgangspunktet "*SHAEF Handbook Covering Policy and Procedures for the Military Occupation of Germany*"; her inddeltes tysk krigsmateriel i følgende fem grupper:

- I. Materiel til brug for efterretningstjenesten og tekniske undersøgelser.
- II. Materiel til brug for styrker i krigsområdet og for civile og militære administrationer.
- III. Materiel til brug for andre krigsskuepladser.
- IV. Materiel til brug for de Forenede Nationer, dvs. de stater, som var forenede i kampen mod Aksemagterne.
- V. Materiel til brug for specielle undersøgelser.

I lyset af praksis i takt med befrielsen af Vesteuropa i sommeren/efteråret 1944

simplificeredes dette system til kun at omfatte tre kategorier; disse kom da også i anvendelse efter befrielsen af Danmark, jf. side 157.²

Den tyske hærs kapitulation og rømning af Danmark samt SHAEF's rolle

I overensstemmelse med betingelserne for kapitulationen på Lüneburger Heide den 4. maj 1945 begyndte de tyske enheder at forlade Danmark. Selve rømningen blev planlagt og styret fra tysk side af *Wehrmachtbefehlshaber Dänemark*, dvs. den militære chef i Danmark, generaloberst Georg Lindemann, idet SHAEF-missionen udstak de generelle retningslinjer. I og med, at antallet af engelske styrker i Danmark var meget begrænset, var det en forudsætning for rømningen, at den tyske kommandostruktur fortsat bestod med de tyske enheder under dennes kommando, og at den enkelte soldat beholdt sit personlige våben under hjemmarchen. Al øvrig udrustning og krigsmateriel blev efterladt på kaserner m.v. i Danmark og var indtil videre under bevogtning af tyske enheder. Destruktionen af tyske våben begyndte allerede her, idet tyske soldater efter britisk ordre gik i gang med at ødelægge f.eks. håndvåben ved at lade kampvogne køre over dem.

Den tyske hovedstyrkes rømning var tilendebragt den 6. juni 1945, og herefter befandt der sig ca. 100.000 tyske soldater i landet. I tallet indgik både sårede og personel til at gennemføre de omfattende rydningsopgaver efter besættelsen. For at lede dette arbejde oprettede *Wehrmachtbefehlshaber Dänemark* i maj 1945 efter britiske anvisninger en ny kommandostruktur i form af en "*Dienstgruppe Dänemark*". Dette svarede til forløbet i andre tidligere tyskbesatte lande, som var blevet befriet af englænderne. Denne skulle lede arbejdet med den materielle afvikling af den tyske besættelse, herunder fjernelsen af de ca. 1,4 mio. miner og ødelægelse af de ca. 450.000 tons våben og øvrig udrustning, som den tyske værnemagt havde efterladt i Danmark. Denne *Dienstgruppe* var frem til juli 1945 underlagt feltmarskal Montgomerys *21 Army Group*, men efter etableringen af det allierede besættelsesstyre i Tyskland i juli 1945 overtog den britiske Rhinhær, *British Army of the Rhine* (BAOR), ansvaret. Herefter overtog danske myndigheder på vegne af De Allierede i august 1945 tilsynet med, men ikke ansvaret for, *Dienstgruppe Dänemark*.

Efter at rømningen af den tyske hovedstyrke i Danmark således var tilendebragt, blev *SHAEF Military Mission to Denmark* nedlagt i juli 1945, hvorefter general Dewing forlod Danmark. I stedet blev opgaverne overtaget af *British*

---

2 Om SHAEFS første anvisninger, se Löwe 2002 pp. 15f. Tak til museumsinspektør Thomas Pedersen, Stevnsmuseet, for oplysning om den første destruktion af tyske våben. Om "Dienstgruppen", se endvidere Heinz-Ludger Borgert, Walter Stürm, Norbert Wiggershaus, *Dienstgruppen und westdeutscher Verteidigungsbeitrag* i serien *Militärgeschichte seit 1945 Nr. 6*, hrsg. vom Militärgeschichtlichen Forschungsamt (Bonn 1982); pp. 94ff. gives en indføring i Dienstgruppen i den britiske besættelseszone i Tyskland. Der er dog intet om Danmark.

Military Mission to Denmark (BMM) under ledelse af brigadier W.H.F. Crowe. BMM blev nedlagt i august 1947, men udover opsynet med afviklingen af den tyske tilstedeværelse i Danmark havde missionen en anden opgave, nemlig at bistå med genopbygningen af den danske hær og flåde. I opgaven indgik opstilling og bevæbning af en dansk division samt senere en brigade til deltagelse i besættelsen af Tyskland som en del af den engelske Rhinhær. For briterne var dette en meget væsentlig prioritet i lyset af den demobilisering af de deres væbnede styrker i Europa, som indledtes efter den tyske kapitulation i Reims den 7. maj 1945.³

Danske og britiske tiltag i de første måneder efter befrielsen

Udover Arbejdsministeriets planlægning af nedlæggelsen af tyske befæstningsanlæg i Danmark nedsattes i Udenrigsministeriet et udvalg, som skulle tage sig af “*løsøre efterladt af den tyske værnemagt eller andre tyske myndigheder*”. Begrebet løsøre blev defineret usædvanlig bredt – fra natjagere til kontante penge. I udvalget, der fungerede som det centrale bindeled mellem på den ene side den danske centraladministration og på den anden side SHAEF-missionen, indgik embedsmænd fra Udenrigsministeriet, herunder Udenrigsministeriets forbindelsesofficer til SHAEF-missionen, legationsråd, senere udenrigsminister Gustav Rasmussen. Han var netop hjemkommet fra London, hvor han havde tilbragt krigsårene ved det danske gesandtskab. Som designeret til at overtage den civile forvaltning i de dele af Danmark, som ville blive befriet efter regulære kamphandlinger, havde han allerede i London fået et indblik i de problemer, som knyttede sig til genetableringen af et civilt styre i Danmark. Hertil kom repræsentanter fra berørte ressortministerier som f.eks. Landbrugsministeriet og Handelsministeriet, Nationalbanken samt de officerer fra SHAEF-missionen, som beskæftigede sig med tysk ejendom i Danmark, herunder SHAEF-missionens “*property control officer*”, major Floyd Oles fra den amerikanske hær. Udvalgets formand var kontorchef Hugo Hergel og dets sekretær legationsråd Einar Blechingberg, begge fra Udenrigsministeriet.⁴

---

3 Om kapitulationen, se *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg, Halbband 10/1: Der Zusammenbruch des deutschen Reiches 1945*, hrgs. von Rolf-Dieter Müller (München Verlagsanstalt, 2008), afsnittet “Aufgabe ohne “Endkampf” in Dänemark und Norwegen”, pp. 381-394, Johan Hvidtfeldt, *Fra kapitulationsdagene 1945 – Wehrmachtbefehlshaber Dänemark – Kriegstagebuch* (København 1985) og Pedersen 1995 pp. 46f. Om nedlæggelsen af “SHAEF Military Mission to Denmark”, se Løwe 2000, p. 116. Om rydningen af de tyske minefelter i Danmark, se Helge Hagemann, *Under tvang: Minerydningen af den jyske vestkyst 1945* (København 1998).

4 Om “Udvalget vedr. løsøre efterladt af den tyske værnemagt eller andre tyske myndigheder”, se Rigsarkivet (RA), Udenrigsministeriets (UM) arkiv j.nr. 87.X.10.a. Som et kuriosum kan nævnes, at Hergel var broder til Henning Hergel, far til Benedicte Hergel, gift med Louisianas stifter, Knud W. Jensen, se Niels Barfoed, *Benedicte – en skæbne* (København 2013). Blechingberg blev i 1959 idømt 8 års fængsel for spionage til fordel for en østlig magt.

Arbejdsgruppen virkede under stor offentlig bevågenhed. Det skyldtes, at den tyske besættelsesmagt ved sin afrejse efterlod sig betydelige lagre af kul, benzin, fødevarer, tekstiler, køretøjer samt jern og træ i forskellige forarbejdningsgrader. Mange af køretøjerne var i de sidste krigsmåneder blevet konfiskeret fra deres danske ejere, som nu i mange tilfælde kunne se deres konfiskerede biler stå bag lås og slå på de afspærrede, tidligere tyske kaserner. Der var i den danske offentlighed en klar forventning om, at disse varer, som man opfattede som tilhørende det danske samfund, af De Allierede blev tilbagegivet til danskerne.

I takt med, at de tyske besættelseshærs hovedstyrke forlod Danmark og dermed også de tyske enheder, der havde stået for den første ødelæggelse af deres våben, blev danske myndigheder fra juni 1945 i stigende omfang inddraget i det engelske arbejde med afviklingen af den tyske tilstedeværelse. Her kom også Hærens øverste ledelse, Generalkommandoen (GKO), under ledelse af generaløjtnant Ebbe Gørtz til at indtage en central rolle. Gørtz havde den 7. maj overtaget kommandoen over modstandsbevægelsens styrker og var nu i gang med at planlægge genopbygningen af den danske hær, herunder genudrustningen gennem leverancer af nye våben m.v.

Et af de spørgsmål, som generalerne Dewing og Gørtz drøftede hurtigt efter befrielsen, var spørgsmålet om, hvad der skulle ske med det meget omfangsrige arsenal af tyske våben og øvrige udrustning i Danmark. Hertil kom spørgsmålet om, hvad der skulle ske med modstandsbevægelsens tyske våben, som var erobret op til 5. maj 1945. På et ministermøde i befrielsesregeringen den 12. juni meddelte statsminister Vilhelm Buhl, at Dewing krævede aflevering af modstandsbevægelsens tyske våben senest den 25. juni og indførelse af straffelovsbestemmelser, der skulle fastlægge restriktioner, hvis dette ikke skete. Modstandsorganisationen "Ringens" repræsentant i regeringen, minister uden portefølje Frode Jacobsen, tog straks forbehold og henviste til, at nogle af disse våben var røvet fra tyskerne "længe før befrielsen". Jacobsens synspunkt var, at de tyske våben var "dansk krigsbytte", som ikke burde afleveres, så længe modstandsbevægelsen havde vagtopgaver i Danmark. Dette synspunkt fik han opbakning til fra såvel forsvarsminister Ole Bjørn Kraft som justitsminister Niels Busch-Jensen. Men det var ikke Dewings udgangspunkt. Den allierede opfattelse var, at tyske våben og udrustning og varer idet hele taget, uanset hvem der rådede over dem efter befrielsen, var allieret krigsbytte, og at det var op til De Allierede at beslutte, hvad der skulle ske med de tyske våben.

Men det var ikke kun Frode Jacobsen, der tog forbehold; også general Gørtz advarede. Det ville være "meget uheldigt", hvis vi skulle aflevere alle de tyske våben, som modstandsbevægelsens rådede over. For der ville blive "stor mangel" på våben og "stærke krav om at få andre". Gørtz håbede, at Danmark "i det mindste for en tid kan låne disse våben" for så senere af aflevere dem. Enden blev, at Generalkommandoen (GKO) den 13. juli meddelte "modstandsbevægelsens ledelser", at tyske våben og ammunition, som inden 5. maj 1945 var taget fra tyskerne, betragtedes som dansk krigsbytte; hvad angik våben, taget efter den 5. maj 1945

ønskede GKO en opgørelse over, hvor meget “den tjenstgørende del af modstandsbevægelsen behøvede for at kunne bestride sin tjeneste”. Hermed henvistes til modstandsbevægelsens bevogtning af de tyske flygtningelejre, idet tyske kaserner og depoter m.v. bevogtedes af englænderne, indtil de kunne overgives til den danske hær i takt med, at denne blev genopbygget. Endvidere ønskede GKO oplyst, hvor mange våben der herefter var tilbage.⁵

Spørgsmålet om, hvad der skulle ske med det store flertal af tyske våben, som nu befandt sig på kaserner og forlægninger, omtaltes ikke i den overenskomst om “civiladministration og jurisdiktion på danske område”, som var blevet underskrevet af Dewing og udenrigsminister Christmas Møller den 21. maj 1945. Denne undladelsessynd blev der dog hurtigt rettet op på, for den 7. juni blev Christmas Møller underrettet om, at der mellem Dewing og Gørtz var aftalt “satisfactory arrangements” om “the disposal of enemy war materiel”. (“Disposal” betyder ifl. ordbogen bortskaffelse eller fjernelse.) Materiellet defineredes som “any arm, equipment and other property whatsoever”, som har tilhørt fjenden. Dette blev nu inddelt i tre grupper:

- A. Krigsmateriel, som formodedes at have været dansk, før fjenden overtog det,
- B. Krigsmateriel, produceret eller konstrueret i Danmark efter tysk ordre,
- C. Alt andet, som ikke faldt ind under disse to kategorier.

Mens kategorierne A og B betød, at man fra dansk side kunne overtage dette tidligere danske materiel, var Dewings fortolkning af restkategorien C, at alt andet materiel og andre varer var allieret ejendom. Det var en meget bred fortolkning, der, som de danske myndigheder så det, betød, at ikke kun danske varer, som var blevet konfiskeret af besættelsesmagten før 5. maj 1945, ikke kunne tilbagegives til danske myndigheder eller enkeltpersoner, men også at alle andre varer, som tyskerne havde indført i Danmark, var allieret ejendom. Det indebar endvidere en ligestilling mellem egentlige våben og andet materiel, som kunne benyttes til krigsformål, men som også havde en civil benyttelsesmåde, dvs. f.eks. køretøjer og kommunikationsudstyr. På et møde i Udenrigsministeriets udvalg om “tysk løsøre” den 14. juni gjorde formanden gældende, at han ikke var enig i “den vide” definition af begrebet krigsmateriel.

I udvalget, som i dette tidsrum mødtes hver uge, gik man derfor i gang med at overbevise SHAEF-missionen om, at der burde sættes et skel mellem på den ene side tyske våben og øvrigt militært udstyr og på den anden side andre effekter

---

5 Om ministermødet den 12. juni 1945, se RA, Statsministeriet, ministermøder: ministeriet Buhl maj 1945-november 1945 (ministermødereferater 1929-1962, pk. 2); om Gørtz’ synspunkt, se brev fra forsvarsministeren til udenrigsministeren af 2. juni 1945 og Frode Jacobsens udaterede, maskinskrevne notits, tiltrådt af forsvarsministeren og justitsministeren, RA UM j.nr. 87.F.13 Hele forløbet er beskrevet af Henrik Lundbak i: Modstandsbevægelsen i regeringen 1945 i: *Fra mellemkrigstid til efterkrigstid – Festskrift til Hans Kirchhoff og Henrik S. Nissen* (København 1998), pp. 556ff og pp. 532ff. GKO til modstandsbevægelsens ledelser af 13. juli 1945, RA Generalkommandoens kopibog over udgåede skrivelser for tidsrummet 27. juni-13. juli 1945, nr. C-138.

og varer, som rettelig burde overgives/tilbagegives Danmark for at få gang i økonomien igen. I disse bestræbelser indgik også et møde mellem udenrigsminister Christmas Møller, legationsråd Gustav Rasmussen og Dewing den 23. juni, hvor man fra dansk side foreslog, at *“alt tysk, efterladt materiel blev overladt den danske regering med undtagelse af ... våben, uniformer og visse apotekervarer”*. Indtil videre var der enighed om, at tysk krigsmateriel skulle samles i depoter og fortsat bevogtes.⁶

Den danske offentlighed blev underrettet om den foreløbige beslutning i en pressemeddelelse, som omdeltes på udenrigsministerens pressemøde den 3. juli 1945; heri hed det: *“Materiel af rent militær karakter, som f.eks. våben, ammunition og sprængstoffer, samles i dertil indrettede depoter og bevogtes”*. Allerede den 5. juli meddelte general Dewing udenrigsminister Christmas Møller, at tysk krigsmateriel skulle destrueres.⁷

Beslutningen om ødelæggelsen af tyske våben og krigsmateriel

Under Potsdam-konferencen, som afsluttedes den 2. august 1945, traf Storbritannien, USA og Sovjetunionen beslutning om, at alt efterladt tysk krigsmateriel skulle fjernes eller ødelægges. Formålet var at hindre, at en ny krig i fremtiden kunne udgå fra Tyskland, samt at Tyskland skulle demilitariseres og den tyske krigsindustri konverteres til andre formål. Konkret blev Danmark på ny den 14. august 1945 anmodet om at tage vare på ødelæggelsen af tysk krigsmateriel – men denne gang var det den britiske legation i København, som anmodede Udenrigsministeriet om på vegne af De Allierede at sørge for, at den danske hær destruerede dette materiel.

Den britiske militærmissions og den britiske legations to henvendelser blev gentaget i et nyt *“direktiv”*, som Crowe på vegne af stabschefen i den engelske Rhinhær afleverede til general Gørtz den 8. november 1945, hvor ødelæggelsen allerede var i fuld gang. I dette direktivs pkt. 6 blev den danske hær instrueret om at destruere (*“disposing of, or destroying”*) tysk krigsmateriel og anden udrustning i Danmark. Appendiks A, pkt. 1, præciserede dette: *“you are requested to destroy with any means at your disposal all enemy arms, ammunition and equipment under your control, or which may subsequently come under your control, other than that of civilian use”*. Den danske hærs opgørelser over ødelagt materiel skulle sendes til BAOR. Hvis Danmark ønskede at beholde *“any German equipment on temporary loan”*, skulle der rettes henvendelse til BAOR via militærmissionen i København.

---

6 Om 21. maj 1945-overenskomsten, se RA UM j.nr. 87.F.5. Dewings skrivelse til Christmas Møller af 7. juni 1945, referat af møde i Udenrigsministeriets udvalg om “tysk løsøre” den 14. juni 1945 samt udenrigsministerens møde med Dewing den 23. juni 1945. alle i RA UM j.nr. 87.X.10.a.

7 Pressemeddelelse af 3. juli 1945 om “forhenværende tysk materiel i Danmark”, se RA UM j.nr. 87.X.10.a. Dewing til Christmas Møller den 5. juli 1945, RA UM j.nr. 87.F.13.

Undtaget fra disse bestemmelser var våben, som var i den danske hærs besiddelse den 9. april 1940. Og hvis Danmark ønskede at bevare kanoner og andet udstyr i danske kystbefæstninger, var BAOR indstillet på, at de i al fremtid (*“in perpetuity”*) kunne forblive danske eje. Tysk skrot skulle afleveres til Handelsministeriet mhp. videresalg.⁸

Ødelæggelsen af tysk ammunition indledes

Det mest hastende problem var ødelæggelsen af tidligere tysk ammunition i landet, som Generalkommandoen skønnede omfattede over 100.000 tons. Dette var hastende, fordi en tilbagevenden til fredstidsforhold forudsatte, at dansk territorium i sin helhed kunne blive *“fredeliggjort”*. Dette hensyn lå også bag rydningen af de tyske minefelter i især Jylland og den minestrygning i de danske farvande, som *Royal Navy* indledningsvis bistod med.

Allerede i første halvdel af juli 1945 anmodede GKO den Jysk-fynske Kommando og Sjællandske Division samt Hærens tekniske Korps (HTK) om hurtigt at uddanne 35 værnepligtige med kendskab til tysk i at deltage i *“bortsprængningen”* af tysk ammunition. Rent organisatorisk skulle dette, indtil hæren havde fået genetableret sin organisation, ske indenfor rammerne af de seks regioner, som modstandsbevægelsen var organiseret i. Sprængningen skulle udføres af i alt 6 grupper, en for hver region, hvor hver gruppe bestod af 1 sprængningsofficer, 1 hjælper og 6 menige, der skulle fungere som holdledere for grupper af tyske krigsfanger fra *Dienstgruppe Dänemark*, som tog sig af det grove arbejde. De tyske krigsfanger skulle fordeles som følger: 75 mand til hver af de jyske regioner I – III og 25 mand til hver af regionerne på øerne, IV, V og VI. 210 af disse krigsfanger skulle tages fra fangelejren i Horsens, resten fra Kastellet i København. Det påhvilede hæren at sørge for forplejning og bevogtning af de tyske krigsfanger. Særlig farlig ammunition som granater i kalibrene 20 til 88 mm skulle dumpes i de danske farvande (eller *“druknes”* i den tids terminologi) fra beslaglagte tyske skibe med tysk besætning, som arbejdede under britisk kommando bl.a. med dumpningen af tyske flybomber og den tyske *Kriegsmarines* efterladte ammunition.

Det er værd at holde sig for øje, at man valgte ikke at opfatte den tvungne tyske arbejdskraft som *“krigsfanger”* i folkeretlig forstand. I lyset af de enorme antal tyske soldater, som i de sidste krigsmåneder og på kapitulationstidspunkterne 5. og 8. maj overgav sig til de vestallierede, havde man valgt at rubricere dem som *“surrendered enemy personnel”*. Derved opfattede man sig som ikke-forpligtede af Genève-konventionens regelsæt om krigsfanger, som bl.a. påbød, at krigsfanger ikke kan pålægges at udføre farligt arbejde. Hvis de tyske *“krigsfanger”* i Danmark var blevet set som omfattet af Genève-konventionen, havde det ikke været muligt at beordre dem til at rydde minefelter og bortsprænge eller dumpe ammunition. Men i 1945 var det for alle Hitler-Tysklands ofre politisk

---

8 Britiske legations note til udenrigsministeren af 14. august 1945, RA UM, j.nr. 13.D.25.a.

Menig Vagn Rasmussen i efteråret 1945 med lidt af den efterladte ammunition. Her på Fliegerhorst Vejle, dvs. i Vandel. (www.rslm.dk)

utænkeligt, at andre end tyskere skulle sætte liv og lemmer på spil for at rydde op efter aggression og forbrydelser.

Selvom de tyske krigsfangers deltagelse i destruktionsarbejdet af tysk ammunition ikke ser ud til at have krævet dødsopfre og kvæstelser i samme omfang som det, der gjorde sig gældende for ødelæggelsen af de tyske minefelter langs den jyske vestkyst, var den ikke ufarlig. Under forberedelse af bortsprængningen af tyske 75 mm luftværnsgranater ved Hulsig i Jylland blev tre tyske soldater dræbt den 15. februar 1946, uagtet, at alle sikkerhedsforskrifter efter Jysk-fynsk Kommandos opfattelse var overholdt.

SHAEF-missionen skulle dels underrettes om det samlede antal depoter med tysk krigsmateriel med specifikation af, hvad det enkelte depot indeholdt, dels om fremskridt i ødelæggelsen. Allerede den 18. juli var der skabt overblik over, hvor og hvor store depoterne var.

Udførelsen af ødelæggelsen blev ledet af Hærens tekniske Korps, som skulle modtage anvisninger om rækkefølgen i destruktionsarbejdet fra Jysk-fynske Kommando og Sjællandske Division baseret på "trangfølge", dvs. prioritering, eller beliggenhed. Dog var man fra britisk side utilfreds med formatet for hærens afrapportering til den britiske militærmission om ødelagt materiel og ammunition, og i september 1945 præciserede BMM overfor GKO, at uagtet, at "*large quantities of small arms and guns have now been destroyed*", så skulle antallet meddeles den engelske militærmission. Fremtidig ønskede missionen at få oplyst, hvor meget materiel og hvilke typer der var ødelagt frem til 15. september, fulgt op af regelmæssige 14-dages rapporter, senere ændret til månedlige rapporter, i takt med gennemførelsen af destruktionsarbejdet. Samtidig indførtes et andet format for en ugentlig rapportering om destruktionsarbejdet af tysk ammunition, fordelt på typer og kalibre under to kategorier, nemlig det, der blev bortsprængt, og det, der blev dumpet til søs.

Foto fra Ole Palsbos film "Livsfare – Miner" fra 1946 (www.sculptingthepast.dk/Temaer/Be-saettelsen/En-svaekket-stat.aspx)

Hvad angik dumpningen af tysk ammunition, ønskede GKO på baggrund af, at der fortsat befandt sig ca. 100.000 tons tysk ammunition i Danmark, at de tyske skibe, som benyttedes til dumpningen, fortsat forblev i Danmark under dansk kommando også efter, at *Royal Navy* forlod landet efter minestrygningens afslutning. Selvom BMM skønnede, at mængden var langt mindre, kunne GKO den 9. oktober meddele HTK, Krigsministeriet og Søværnskommandoen, at 14 tyske fartøjer forventedes stillet til rådighed i 5 måneder, hvor de skulle arbejde under Jysk-fynsk Kommando, som også sørgede for forplejning af de tyske krigsfanger. Formelt henhørte disse under *Dienstgruppe Dänemark*, der blev ledet af Hauptmann Becker fra Kolding. Efterfølgende blev der tale om 11 mindre tyske fartøjer, som fra havnene i Fredericia, Skive, Aarhus, Horsens og Aalborg foretog dumpningen. Hertil kom andre 5 fartøjer under reparation.

GKO rundsendte også en kostplan for de tyske krigsfanger, udarbejdet af BMM. Ifølge denne skulle hver krigsfange pr. dag modtage 350 g rugbrød, 150 g franskbrød og 28 g smør. Endvidere bl.a. 200 g grøntsager, 86 g fisk, 522 g kartofler, knækbrød, ost, 22 g "friske pølser" og 50 g andre pølser samt 1 l mælk. Hertil 2 cigaretter pr. mand.⁹

---

9 Om Generalkommandoens tiltag, se RA GKO's kopibog over udgående skrivelser for tidsrummet 27. juni-22. august 1945, nr. C-138. skrivelser af 2., 4., 11., 12., 18., 21. og 31. juli samt 2. og 17. august 1945; om BMM's afvigende opfattelse af den resterende mængde tysk ammunition,

Den britiske præcisering af rapporteringsformatet bar frugt, idet GKO den 23. oktober 1945 meddelte BMM, at der i perioden 16. september til 15. oktober 1945 bl.a. var ødelagt følgende mængder tysk materiel: 693 kanoner med kalibre fra 20 mm og opefter, 4.000 maskingeværer, 13.684 geværer og karabiner, 39.756 hjelme, 174 panserværnsvåben, 422 flammekastere og 78 kampvogne. Den 19. november 1945 blev dette fulgt op af en ny rapport for tidsrummet 16. oktober til 12. november 1945, ifølge hvilken bl.a. 335 kanoner med kalibre fra 20 mm og opefter, 694 maskingeværer, 4.392 geværer og karabiner, 13.530 hjelme, 84 kampvogne og 18 panserværnsvåben var destrueret. I den efterfølgende periode fra 13. november til 12. december 1945 lød tallene på bl.a. 591 kanoner med kalibre på 20 mm og derover 181 maskingeværer, 607 geværer og karabiner, 2.619 hjelme, – men ingen kampvogne. Hæren var således i slutningen af 1945 ved at nærme sig afslutningen af ødelæggelsen af tysk materiel. Allerede den 24. september havde Generalkommandoen meddelt Krigsministeriet, at ødelæggelsen af tyske våben nu var “*stærkt fremskreden*”.

Gennemførelsen af ødelæggelsen af tysk materiel kan også følges i den engelske militærmissions 14-dages rapport for perioden 26. august til 8. september 1945 til den engelske Rhinhærs hovedkvarter. Heri blev indberettet, at der i tiden indtil 1. september var destrueret 4.000 tons krigsmateriel. I 14-dages rapporten for 7. til 20. oktober 1945 noteredes, at i alt 10.560 tons tysk ammunition var destrueret, og at dette arbejde skred frem med destruktion af ca. 1.000 tons pr. uge. 14-dages rapporten for 21. oktober til 3. november 1945 anførte, at den danske hær indtil 15. oktober bl.a. havde destrueret 693 stk. kanoner, 4.000 maskingeværer, 13.684 rifler og karabiner, 90 militære køretøjer og 25 lyskastere.¹⁰

---

se skrivelse af 11. september fra GKO i kopibog for tidsrummet 23. august-2. oktober 1945, nr. C-139. BMM's præcisering af rapporteringsformatet, se GKO til HTK af 11. september 1945, kopibog C-139. Om krigsfange-aspektet, se Borger, Sturm og Wiggershaus 1982, pp. 93f. Om dødsulykken ved Hulsig, se Hærens Tekniske Korps til GKO af 28. februar 1946, RA GKO's kopibog over udgåede skrivelser fra 13. februar-9. april 1946, nr. C.152. Om kostplan, se bilag til skrivelse af 9. oktober 1945 fra GKO til bl.a. KM, RA GKO kopibog over udgåede skrivelser fra tidsrummet 3. oktober-16. november 1945, nr. C-140. Skibslisten fremgår af GKO til BMM af 29. oktober 1945 også i kopibog C-140.

10 GKO til BM 23. oktober 1945 i RA GKO's kopibog over udgåede skrivelser for tidsrummet 3. oktober til 16. november 1945, nr. C-140, og GKO til BMM af 19. november og af 18. december 1945, RA GKO kopibog over udgåede skrivelse for tidsrummet 17. november- 29. december 1945, nr. C-141. GKO til KM af 24. september 1945, RA GKO kopibog over udgåede skrivelser fra tidsrummet 23. august-2.oktober 1945, nr. 139. De ugentlige rapporter om destruktio- nen af tysk ammunition fremgår også af GKO's kopibøger. Se endvidere *British Military Mission to Denmark's* 14-dages rapporter til BAORs hovedkvarter i Bad Oyenhausen for 26. august til 8. september, 7. oktober til 20. oktober og 21. oktober til 3. november 1945 i The National Archives (TNA), WO 202/811: British Military Mission to Denmark, Progress reports, July-December 1945.

Den materielle genopbygning af den danske hær

Den danske hær rådede pr. 8. april 1940 over våben og øvrig udrustning til en mobiliseringsstyrke på ca. 100.000 mand; dette arsenal blev som nævnt overtaget af besættelsesmagten i 1942 og 1943 med det resultat, at hæren stod uden våben og anden udrustning ved befrielsen i 1945.

Genopbygningen af den danske hær blev indledt juni-juli 1945, hvor kommandoerne i de to landsdele (sjællandske og jysk-fynske) blev genoprettet, og hvor de første rekrutter blev indkaldt til uddannelse. Dermed blev de første danske militære enheder igen aktiveret. Mht. våben overtog hæren efter opløsningen af den danske brigade i Sverige, DANFORCE, i sommeren 1945 brigadens lette, svenske våben, som suppleredes med køb af andre lette våben i Sverige. Herudover leverede englænderne udrustning til 10 lette bataljoner til bevogtningsformål i Danmark. Til brug for udrustningen af den danske Tysklandsdivision, senere Tysklandsbrigade, leverede englænderne i 1945 og 1946 endvidere tungere våben såsom artilleri, luft- og panserværnskanoner samt panservogne fra de engelske overskudslagre. Men det engelske materiel ankom dels med forsinkelser, dels krævedes i mange tilfælde større reparationer, før det kunne indgå i hærens arsenal. Da noget af materiellet endvidere måtte returneres som ubrugeligt, og da der var en alvorlig mangel på reservedele, blev konsekvensen, at den fulde uddannelse af de første hold rekrutter fandt sted med store forsinkelser.

Selvom general Gørtz var indforstået med, at Tysklandsdivisionen skulle udrustes med britiske våben og udrustning for at lette samvirket med den britiske Rhinhærs enheder på materielsiden, var det hans holdning, at hæren kun burde låne eller leje britiske våben for en kortere periode. Senere ville der blive skabt klarhed over, hvilke våbentyper hæren ville få brug for i lyset af efterkrigstidens nye opgaver. Hvad generalen havde i tankerne, var svenske våben fra Bofors, men også amerikanske våben – men tilsyneladende ingen britiske, der i officerskorpset betragtedes som umoderne sammenlignet med tilsvarende våbentyper fra andre producentlande. I dette spørgsmål var han i konflikt med den engelske opfattelse, som var, at Danmark skulle forsynes med britiske våben. Man ønskede, at Danmark efter at have forladt førkrigstidens neutralitetspolitik sammen med bl.a. Norge skulle indgå i et ikke nærmere defineret sikkerhedspolitisk samarbejde mellem staterne i Nordvest- og Vesteuropa. Hertil kom, at England efter den omfattende demobilisering af de britiske værn efter den tyske kapitulation stod med meget betydelige overskudslagre af våben og anden udrustning, som man ønskede videresolgt, bl.a. til Danmark.¹¹

---

11 Jens Ole Christensen og Rune Holmeå Iversen, *Hæren – 400 års Danmarkshistorie* (København: Gads forlag & Tøjhusmuseet, 2014), s. 192ff. og “Notat om den danske hærs virksomhed efter 5/5-1945” samt “Oversigt over hærens materiel pr. 8/4-1940 og 1/9-1946”, RA, Krigsministeriet (KM), 5. kontor, indkomne sager 1945-1949, pk. A 257. KM’s notat til UM af 22. november 1945 og referat af udenrigsministerens møde med forsvarsministeren og de militære chefer den 29. juni 1946 samt London-gesandten Eduard Reventlows brev til Udenrigsministeriets direktør Frants Hvass af 22. august 1946, alle i UM j.nr. 13.D.25.a.

Den danske hærs ønske om at overtage tysk krigsmateriel og udenrigsministerens forhandlinger med England

For at modvirke følgerne af de graverende mangler i hærens udrustning og forsinkelser i modtagelsen af engelsk materiel ønskede general Gørtz at inddrage efterladt, tysk krigsmateriel i uddannelsen. Det var ikke Gørtz' hensigt at genbevæbne hæren med besættelsesmagtens efterladte materiel, men i en overgangsperiode på et par år så han som nævnt en klar fordel i at benytte tyske våben og materiel i uddannelsen. Han forhørte sig derfor hos englænderne, hvorvidt den danske hær for en kortere periode kunne overtage udvalgte dele af det tyske våbenarsenal i Danmark. Den engelske legation i København rettede den 17. juni 1945 en forespørgsel til London om, hvordan man skulle stille sig til dette ønske. Allerede den 21. juni 1945, dvs. inden de tre allierede havde truffet endelig beslutning om destruktion af tysk krigsmateriel på Potsdam-konferencen, lod *Foreign Office* forstå, at "*spørgsmålet om allieret (dvs. dansk) anvendelse af tysk krigsmateriel er et meget kompliceret problem*" (*a very thorny one*). Der var endnu ikke truffet nogen endelig beslutning, men ikke desto mindre ønskede FO allerede nu at advare mod den "*letkøbte tanke*" (*the facile idea*), at den danske hær og flåde kunne genopbygges med efterladte tyske våben og udrustning. For hvis danskerne fik lov at genanvende tysk krigsmateriel, ville konsekvensen være, at det besejrede Tyskland fortsat skulle have en krigsproduktion, noget de tre allierede sejrherre netop ville undgå.

Foreign Office's reaktion var ikke helt fair overfor danskerne, for Gørtz ønskede som nævnt kun at udnytte tyske våben i en kortere periode, indtil hæren havde truffet beslutning om, hvilke nye våbentyper hæren ville få brug for. Dette aspekt stod klart i en henvendelse fra GKO til generalinspektøren for artilleriet 9. juli 1945, hvor Gørtz lod forstå, at GKO agtede at anmode SHAEF-missionen om, "*indtil en endelig nybevæbning af vort artilleri kan ske*", til uddannelsesbrug at "*låne et antal tyske kanoner*", således at de nye rekrutter kunne komme i gang med skydeuddannelsen. Det drejede sig om 10,5 cm haubitser, formeret i 11 batterier, samt luftværnartilleri til 6 luftværnsbatterier. Her forestillede GKO sig både 20 og 40 mm kanoner samt den velkendte 88 mm pjece – alt med rigelig ammunition.¹²

Overordnet for GKO drejede det sig både om våben til forsvaret i Danmark og til de nye opgaver, som det danske medlemskab af de Forenede Nationer (FN) ville medføre (Danmark blev medlem af FN på den stiftende generalforsamling i San Francisco i juni 1945). Forholdet var, at FN-stormagterne på det tidspunkt ønskede at gøre organisationen til et mere sikkert og robust kollektivt sikkerhedssystem, end det havde været muligt at skabe i forgængerer, Folkenes Forbunds,

---

12 FO til Air Ministry af 21. juni 1945, TNA CAB 121/361; GKO til generalinspektøren til artilleriet af 9. juli 1945, RA GKO, kopibog over udgåede skrivelser for tidsrummet 27. juni-22. august 1945, nr. C-138.

Chefen for Generalkommandoen, generalløjtnant Ebbe Gørtz, ønskede midlertidigt at anvende tyske eller evt. ex-sovjetiske våben for at kunne starte enhedernes uddannelse. (Rigsarkivet)

ramme. De Allierede syntes på det tidspunkt at ville skabe et apparat til fælles konfliktløsning.

Men udover den *politiske* vinkel på, hvor den danske hær ikke burde få mulighed for at benytte efterladte tyske våben, var der også et *praktisk* motiv. Dette kom frem i militærmissionens 14-dages rapport til BAOR af 8. september 1945, hvori det hed, at mens ødelæggelsen af tysk militært udstyr skred planmæssigt frem, så modtog missionen i stigende omfang anmodninger fra de danske værn om at få overladt udstyr m.v. til dansk brug. Imidlertid indløb disse anmodninger så sent, at det meste af det materiel, man fra dansk side var interesseret i, allerede var ødelagt. BMM påstod dog, at *“every effort is made to supply these requirements from captured materials.”*

Spørgsmålet om anvendelse af efterladte tyske våben kom op den 3. januar 1946 på et af udenrigsministerens regelmæssige møder med forsvarsministeren og de to værnschefer. Som følge af Venstres valgsejr ved valget i oktober 1945 var der dannet en mindretalsregering, hvor den partiløse karrierediplomat Gustav Rasmussen var indtrådt som udenrigsminister og Harald Petersen var blevet forsvarsminister. Her nævnte general Gørtz vanskelighederne ved at opnå engelsk tilladelse til at overtage tyske våben, hvortil Udenrigsministeriets direktør, Frants Hvass, henviste til, at destruktionsen af tysk krigsmateriel hvilede på en aftale (dvs. Potsdam-aftalen) mellem de tre allierede, og at hensynet til russerne spillede en væsentlig rolle for England. Det aftaltes, at udenrigsministeren under sit kommende besøg i London (hvor han skulle deltage i FN's første generalforsamling),

ville tage spørgsmålet op med englænderne. Krigsministeriet stillede ham *“tekniske argumenter”* i udsigt, hvilket skete i form af et notat, som Gørtz udarbejdede allerede dagen efter, den 4. januar 1946. Her anførte han, at det ville være *“særdeles ønskeligt”* overfor England at få tilladelse til, at Danmark kunne *“låne”* (Gørtz’ understregning) *“det materiel, der må anses for påkrævet til straks at udruste”* den danske hær. I et efterfølgende notat til Udenrigsministeriets direktør, Frants Hvass, påpegede Gørtz, at *“der ved forskellige lejligheder (er) rettet henvendelse til de britiske militære myndigheder her i landet for at få adgang for den danske hær og flåde til at overtage efterladte tysk våben, udrustning og materiel”*. Kun for kystbefæstningernes vedkommende havde man fået et positivt svar. *“På alle andre områder har man mødt blankt afslag, selv hvor det kun har drejet sig om at disponere over tyske våben i begrænset tid (de første par år)”*. Og videre, at man har modtaget *“afslag på at bevare til midlertidigt uddannelsesbrug for artilleriet såvel luftværnskanoner som feltkanoner”*, ligesom hæren heller ikke har kunnet overtage *“tyske geværer, håndvåben af anden art samt håndvåbenammunition”*.

Samme negative reaktion havde hær og marine mødt, når det drejede sig om andet materiel end våben: *“henvendelse om at kunne disponere til brug for pionertropper og marinemyndigheder om et antal pontoner, stormbåde, gummibåde, motorbåde samt forskelligt pionermateriel såvel som anmodninger om (at benytte) et betydeligt radio-, telefon- og telegrafmateriel ...har mødt blankt afslag”*.

Gørtz opsummerede problemet således:

“Man må fra dansk side stå aldeles uforstående overfor krav om sådanne ødelæggelser af nyttigt materiel... der kunne erstatte en ikke uvæsentig del af hærens og søværnets tidligere, af tyskerne røvede materiel. Det skal derfor meget indtrængende henstilles, at Udenrigsministeriet søger opnået beføjelse til, at danske militære myndigheder fra nu af får fuld frihed til... af brugbart tysk materiel at udtage alt sådant, som kan være det danske forsvar til nytte som en ringe erstatning for det ved besættelsen tabtgående oprindelige materiel”.

For at gøre det helt klart, hvad der lå i dette, skar Gørtz ud i pap, at det drejede sig om materiel af *“enhver art af våben, ammunition, udrustning samt bygninger, kaserneinventar o.l., som Værnemagten har brugt”*.¹³

Det er synd at sige, at Gustav Rasmussen fik meget ud af sine protester. På sit første møde med departementschefen i det engelske udenrigsministerium, *Permanent Under-Secretary of State*, Sir Orme Sargent den 23. januar 1946, lod den danske udenrigsminister forstå, at han kendte og forstod de grunde, der lå

---

13 *British Military Mission to Denmark's* 14-dages rapport til BAORs hovedkvarter i Bad Oeyenhausen for 26. august til 8. september 1945, TNA WO 202/811: *British Military Mission to Denmark, Progress reports, July-December 1945*. Referat af udenrigsministerens møde med forsvarsministeren og de militære chefer 3. januar 1946 samt notat fra direktøren for KM til direktør Hvass, UM, og forsvarsministeren af 8. januar 1946, RA KM, 5. kontor, indkomne sager 1945-1949, pk. A 256.

bag destruktionsdirektivet. Men tyskerne havde under besættelsen taget alt krigsmateriel fra os, “*så det var lidt hårdt for os at se på, at våben og andet udstyr ødelagdes,*” uden at der blev taget “*nogen slags individuelle hensyn*”. Naturligvis ønskede han ikke at medvirke til fremkomsten af en ny tysk våbenindustri, men for Danmark var det “*vigtigt... (at få) i hvert fald midlertidig dispositionsret over sådanne våben og andre artikler som f.eks. telefonmateriel, som vi havde øjeblikkelig brug for*”. Dette forstod Sargent udmærket, og han foreslog, at Danmark kom med “*konkrete ønsker*”, som man ville se velvilligt på.

Emnet blev taget op på ny i *Foreign Office* den 7. februar 1946 med afdelingschef Christopher Warner og oberstløjtnant Lowe fra *War Office*. Her lod den danske udenrigsminister forstå, at han håbede, at destruktionsen af tysk krigsmateriel snart ville ophøre. Lowe henviste til, at destruktionsen beroede på en aftale mellem de fire allierede sejrherre, hvortil Gustav Rasmussen replicerede, at det var han klar over, men at genstande som f.eks. telefon- og radiomateriel, som også stod på den danske hærs ønskeliste, næppe kunne bidrage til fremme af en fremtidig tysk krigsindustri. Han henviste til situationen i Norge, hvor destruktionsen var stoppet, og at “*et betydeligt antal kanoner var overladt til Norge*”. Noget tilsvarende burde også være tilfældet for Danmark, og det materiel, som tyskerne havde “*stjålet*” fra den danske hær, skulle tilbagegives. Dette havde Warner og Lowe ingen vanskeligheder ved at tilslutte sig, idet der for netop denne kategori bestod mulighed for at returnere det til Danmark.

I sit efterfølgende referat til Folketingets Udenrigspolitiske Nævn den 26. februar 1946 betonedede udenrigsministeren “*det for os urimelige i håndhævelsen af princippet om ødelæggelse af efterladt tysk krigsmateriel, der ikke ønskedes overladt til de lande, hvor de fandtes, af frygt for at skabe behov for tilstedeværelsen af en tysk krigsindustri...vi havde god brug for en del af tyskernes efterladte materiel*”. Ingen i Nævnet kommenterede dette standpunkt, og man må formode, at det altovervejende også var nævnsmedlemmernes holdning.

Ikke desto mindre tog Generalkommandoen Sir Orme Sargents forslag om at komme med “*konkrete ønsker*” på ordet, for den 8. marts 1946 sendte Generalkommandoen BMM en prøveballon i form af en fortegnelse over endnu ikke ødelagt tysk krigsmateriel, og GKO lod BMM forstå, at missionen senere vil modtage en fortegnelse over den del af dette materiel, som hæren gerne ville overtage.

Fortegnelsen var subtil i sit indhold. Den henviste til et stort antal tyske projektorer og diverse inventar til indretning af bunkers og kældre, dvs. udstyr, som også havde en civil anvendelse. Dertil kom en opgørelse over 39 kanoner, rækkende fra 20 mm maskinkanoner til pjecer med en kaliber på 19,4 cm. Subtiliteten bestod i, at størstedelen af dette materiel ikke var af tysk oprindelse; således var 19,4 cm-pjecen fransk, og et mindre antal 15,2 cm pjecer var den Røde Hærs middeltunge standardhaubits. Den engelske militærmission ville således ikke kunne hævde, at den danske hærs overtagelse af disse kanoner ville fremme en fremtidig tysk krigsindustri – men på den anden side kunne missionen jo spørge de andre allierede, nemlig franskmændene og russerne, om de var interesseret i

at genovertage noget af deres materiel, som under krigen var erobret af tyskerne. Det ses ikke, hvad missionen svarede,¹⁴ men pjecerne kom aldrig til at indgå i den danske hær.

I lyset af problemets omfang og konsekvenserne for genopbygningen af den danske hær må man sige, at forhandlingsresultatet var magert. Ved at tage spørgsmålet op om tidligere danske våben, konfiskeret af tyskerne, løb udenrigsminister Gustav Rasmussen ind i en åben dør, i og med, at generalerne Dewing og Gørtz allerede i foråret 1945 var blevet enige om, at sådanne våben kunne tilbagegives til danskerne. Intet var lettere for englænderne end at give ham medhold heri. At foreslå, at danskerne kunne udarbejde en ønskeliste, var bagvendt, for GKO havde jo allerede ved talrige lejligheder på skrift anmodet BMM om tilladelse til at benytte diverse våben og øvrig udrustning.

Først noget senere, nemlig i maj 1946, meddelte den engelske militærmission Udenrigsministeriet, at *War Office* var indforstået med, at hæren med visse undtagelser kunne overtage tysk kommunikationsudstyr. Men dette var den eneste lejlighed, hvor Danmark fik lov til at overtage tidligere tysk materiel, for den 19. oktober 1946 meddelte brigadier Crowe kort og godt Krigsministeriet, at overgivelse af tysk materiel til den danske hær ikke var mulig. Men England var villig til at sælge britisk kommunikationsudstyr til Danmark. Hermed blev der lukket endeligt af for den teoretiske mulighed, at den danske hær kunne overtage tidligere tysk krigsmateriel.

Men det var ikke kun militære myndigheder, som ønskede at gøre brug af efterladt tysk materiel; således ønskede "*Amts-Brandværnsforbundet*" i Åbenrå at overtage 600 tyske hjelme og 100 tyske gasmasker til brug i brandbekæmpelsesøvelser, men GKO måtte meddele foreningen, at dette var udelukket. Noget tilsvarende skete, da Jysk-fynske Kommando i september 1945 ønskede GKO's bistand til at få overdraget tyske rifler med ammunition til danske skytteforeninger. Men nu var desillusioneringen i GKO m.h.t. englændernes beredvillighed på dette område så fremskreden, at den kort og godt meddelte kommandoen, at det var "*nytteløst*" at anmode englænderne om dette. For englændernes holdning var, at "*alt tidligere tysk krigsmateriel af enhver art*" skal ødelægges (understregning i original)¹⁵.

---

14 Gesandt Reventlows referat, dateret 25. januar 1946, af udenrigsminister Gustav Rasmussens samtale med PUS Sir Orme Sargent den 23. januar 1946 samt referat af udenrigsministerens samtale med Warner den 7. februar 1946, begge RA UM j.nr. 13.D.25.a. Møde i Folketingets Udenrigspolitiske Nævn den 26. februar 1946, RA UM j.nr. 3.E.92. GKO til BMM af 8. marts 1946, RA GKO kopibog over udgåede skrivelser fra tidsrummer 13. februar-9.april 1946, nr. C-152.

15 Crowe til oberstløjtnant Hvalkof den 19. oktober 1946 og Crowe til GKO af 14. december 1946, begge i RA UM, j.nr. 13.d.25.a. GKO til Amts-Brandværnsforbundet af 24. juli 1945, RA GKO, kopibog over udgåede skrivelser for tidsrummet 27. juni til 23. august 1945, nr. C-138 samt GKO til Jysk-fynske Kommando af 1. september 1945, RA GKO kopibog for tidsrummet 23. august til 2. oktober 1945, nr. C-139.

Hæren og dansk kaserneinventar i tidligere danske kaserner og forlægninger

7. juni-noten åbnede op for, at materiel, som havde tilhørt hær og flåde, før det blev overtaget af fjenden eller var blevet produceret i Danmark efter tysk ordre, kunne tilbagegives til danskerne. Det må formodes, at danske våben og egentligt krigsmateriel er ført ud af Danmark af den tyske værnemagt og anvendt på fronterne; således kan en dansk 20 mm Madsen-maskinkanon, produceret af Riffelsyndikatet og anvendt på den tyske Laplandsfront, ses på krigsmuseet i Murmansk. Men for det øvrige materiel og kaserneinventar stillede sagen sig anderledes. Noget er antageligvis forblevet på de danske kaserner, som tyskerne overtog først i Jylland og Fyn i 1942 efter hærens rømning af de vestlige landsdele, og i 1943 på Sjælland efter hærens nedlæggelse. Efter hærens overtagelse af dens tidligere kaserner fra sommeren 1945 og frem kunne man formode, at hæren så har kunnet overtage dette materiel og inventar afhængigt af dets tilstand.

Dette viste sig på ingen måde sikkert. Den 12. december 1945 gav GKO Krigsministeriets forbindelsesofficer til BMM, oberst V.L. Hvalkof informationer til brug i hans samtaler i den engelske militærmission. Hæren stod over for at skulle genovertage Oksbøl-Syd lejren som et led i sin genopbygning. Et dansk detachement havde allerede indfundet sig i lejren for at tage sig af det praktiske, idet det var aftalt med englænderne, at lejren skulle overgives til danskerne med inventar. Men den 2. oktober havde "A Squadron" fra regimentet "The Royals" indfundet sig på lejrområdet, hvorfra de medtog 1 sofa, 3 lamper, 6 armstole og 1 gulvtæppe. Fra dansk side protesteredes, idet englænderne ikke kunne fremvise rekvisition fra Jysk-fynsk Kommando. Næste dag kom englænderne igen og ønskede at medtage 60 dobbeltsenge, 10 enkeltssenge, 25 lamper, 120 stole og 70 skabe. Men denne gang satte danskerne hælene i, og englænderne måtte forlade Oksbøl med uforrettet sag. Der forlød dog intet om, hvorvidt disse møbler var tidligere danske, og Hvalkofs inddragelse i sagen skete alene på baggrund af, at det var aftalt med englænderne, at lejren skulle tilbagegives danskerne med inventar.¹⁶

Plyndring og hærværk på de tidligere tyske flyvepladser

Mens noget dansk kaserneinventar forblev på de tidligere danske kaserner efter hærens opløsning i 1943, så blev en betydelig del af inventaret af besættelsesmagten overført fra danske kaserner til de nye, tyske flyvepladser, som især etableredes i Jylland, og det var dette, som Gørtz henviste til i sin henvendelse af 4. januar 1946 til Udenrigsministeriet (se ovenfor). Her skulle det vise sig, at en dansk genovertagelse af tidligere dansk kaserneinventar var en bemærkelsesværdig kompliceret sag.

---

16 Påtegningsskrivelse fra GKO til oberst Hvalkof, KM, af 12. december 1945, RA GKO kopibog over udgåede skrivelser fra 17. november til 29. december 1945, nr. C-141.

Mens den danske hær i medfør af en aftale af 9. august 1945 med militærmissionen havde adgang til de tidligere tyske kaserner og forlægninger i Danmark, så forholdt det sig anderledes med hensyn til de tidligere tyske flyvepladser og marinestøttesteder. Flyvepladserne var under *Royal Air Force* (RAF) kommando og marinestøttestederne under *Royal Navy* (RN). Dette blev klart for GKO i september 1945, hvor missionen havde henvist til, at den kun var ansvarlig for den *landmilitære* side af afviklingen af den tyske besættelse, men ikke for den *luftmilitære* eller *maritime* side. Denne henhørte under RAF og RN, og det var ikke muligt for danske officerer at få adgang til hverken flyvepladser eller marinestøttesteder. Det gjaldt også for SHAEF-missionens egne folk, hvilket den amerikanske major Oles havde erfaret, da han forsøgte at få adgang til en af de tidligere tyske, nu engelske flyvepladser i Jylland. Han var blevet afvist ved vagten og opfordret til at sende en ansøgning om adgang til RAF's *2 Tactical Air Force* i Slesvig by. I dansk regi var problemstillingen dukket op i forbindelse med de besigtigelser af tidligere tysk kommunikations-, radar- og pejleudstyr, som en gruppe af danske officerer og eksperter fra Danmarks Tekniske Højskole (det nuværende DTU) udførte i efteråret 1945, og hvor adgang til flypladser blev nægtet. GKO konkluderede resigneret, at "*i lyset af de foreliggende omstændigheder*" skulle denne besigtigelse og registrering kun omfatte tidligere tysk *hærmateriel*.

For en regering, der så det som en væsentlig opgave at genoprette dansk suverænitæt over hele territoriet, var dette ikke acceptabelt, og i efteråret 1945 presede indenrigsminister Knud Kristensen (V) på for at etablere danske kommandantskaber på de tidligere tyske luftbaser i Danmark. For udover problemet med manglende adgang for danskere til disse flypladser var forholdet det, at der på flyvepladserne i årene 1945-1946 fortsat befandt sig ca. 4-5.000 tidligere *Luftwaffe*-personel, nu formeret som en del af *Dienstgruppe Dänemark*. De bistod englænderne med destruktionen af de ca. 1.100 tyske fly, som befandt sig i Danmark ved kapitulationen, bortsprængning af *Luftwaffe* ammunition og bomber, afprøvning af det tyske radarvarslingsystem i Jylland og afsendelse af tysk kommunikationsmateriel, radar og pejleudstyr til England eller de nu engelske luftbaser i den engelske besættelseszone i Nordvesttyskland mhp. afprøvning. I takt med fremskridt i destruktionen af disse fly og øvrigt materiel hjemsendtes det tyske personel efterhånden til Tyskland i løbet af 1945-46. Den fortsatte tilstedeværelse af tysk personel på dansk jord, så relativt lang tid efter, at den tyske hovedstyrke havde forladt Danmark, var en anstødssten for den stedlige befolkning især i Jylland, hvor den tyske militære tilstedeværelse havde været størst, og hvor de store tyske luftbaser lå – og dermed i et vælgermæssigt kerneområde for regeringspartiet Venstre.

Indenrigsministerens tiltag havde flere formål, men først og fremmest at genoprette dansk suverænitæt over luftbaserne, hvor såvel engelske RAF-afdelinger som de tyske *Dienstgruppen* under engelsk kommando opererede udenfor dansk jurisdiktion. Man ønskede også at kunne overtage de tyske barakker til brug for indkvarteringen af de tyske flygtninge, som til alles overraskelse ikke var fulgt

Kommandobunkeren på Fliegerhorst Grove var en af de tyske efterladenskaber, som briterne ikke kunne tage med. (ugeavisenkarup.dk/artikel/udstilling-om-flyvestationens-historie)

med den tyske værnemagt, da den forlod Danmark i forsommeren 1945. Endelig skulle der gennemføres en vurdering af de landområder, som besættelsesmagten havde eksproprieret fra danske jordejere i forbindelse etableringen af de nye flyvepladser mhp. tilbagegivelse eller erstatning til jordejerne. Men så længe der fortsat fandt destruktion sted af tyske fly og andet materiel på flyvepladserne, ønskede RAF af sikkerhedsgrunde ikke, at kommunale vurderingsmænd bevægede sig rundt på flyvepladserne. Konsekvensen blev, at fuld dansk overtagelse af de tyske luftbaser først var tilendebragt i foråret 1946.¹⁷ En overtagelse af flyvepladserne ville også gøre det muligt at sikre sig dansk inventar og udrustning, som fortsat fandtes her.

I den forbindelse kom et andet forhold ind i billedet, nemlig at de enkelte hær- og flyenheder overtog de tidligere tyske kaserner og forlægninger i den britiske zone efter De Allieredes overtagelse af regeringsmyndigheden i Tyskland den 5. juni 1945 og 21 Army Groups forvandling fra en felthær til besættelsehæren

---

17 Løwe 2000, pp. 22ff, 56f., 62f. og p. 113ff. GKO til KM af 18. september 1945 i RA, GKO kopibog over udgåede skrivelser fra tidsrummet 23. august-2. oktober 1945, nr. C 139. Indenrigsministeren til UM af 3. november 1945 og KM til UM af 21. november 1945, begge i RA UM j.nr. 87 F.31. De nøjagtige tal på, hvor meget tysk personel, fordelt på hær, marine og luftvåben, der fortsat befandt sig i Danmark i 1945, fremgår af BMM's 14-dages rapporter til BAOR.

British Army of the Rhine. Disse kaserner m.m. havde i varierende grader været udsat for regulære ødelæggelser under den engelske fremrykning op gennem Nordvesttyskland i begyndelsen af 1945 og blev efterfølgende ramt af vanrøgt og udplyndring fra lokalbefolkningen, tyske krigsfanger, flygtninge og frigivne *Displaced Persons* side. Set med engelske briller forekom det oplagt, at Rhinhæren og RAF i indretningen af disse kaserner og forlægninger kunne anvende sådant udstyr og inventar, som man til overflod fandt i eksempelvis Danmark. Men på den anden side havde englænderne i 7. juni 1945-noten stillet i udsigt, at dansk materiel, erhvervet før besættelsen, kunne tilbagegives danskerne. Dette forudsatte dog, at det entydigt blev afklaret, at der vitterligt var tale om tidligere dansk ejendom. Her skiltes vandene.

Denne problemstilling kom op i en skrivelse fra Krigsministeriet til Udenrigsministeriet af 8. december 1945, hvori der henvistes til de forskellige RAF-enheders afrejse fra Danmark i takt med, at destruktionsen af *Luftwaffes* fly nu nærmede sig sin afslutning. *Berlingske Tidende* havde skrevet den 13. november, at RAF nu havde forladt Tirstrup flybase, og at flybaserne i Karup og Vandel skulle overtages om 11 dage. RAF havde oplyst, at der intet dansk inventar blev medtaget, men generalinspektøren for Hærens Flyvetropper havde i november 1945 ladet forstå, at englænderne ikke desto mindre medtog dansk inventar. Den engelske linje var, at såfremt inventar skulle kunne tilbagegives danskerne, forudsatte det, at det utvetydigt kunne bevises, at der var tale om inventar, som tidligere havde været dansk. Var dette ikke tilfældet, medtog RAF inventaret. Imidlertid havde Værnemagten under besættelsen foretaget store omflytninger af kaserneinventar, og det ville derfor, som Krigsministeriet så det, være "*meget vanskeligt at påpege, hvilket inventar, der er tidligere dansk ejendom*". Den uudtalte konklusion syntes at være, at man fra dansk side ikke skulle gøre sig de store forhåbninger om at få tilbagegivet tidligere dansk inventar og udrustning.

I december 1945 meddelte flyvevåbenattachéen ved den britiske legation Krigsministeriet, at de tyske flyvepladser i Danmark nu kunne frigives til de danske myndigheder, men det var en disposition, som BMM ikke var enig i. Den engelske militærmission fastholdt, at overdragelsen kun omfattede den danske *bevogtning* af flyvepladserne, hvad der befandt sig på flyvepladserne var fortsat allieret, dvs. britisk, ejendom. Dette fik GKO til den 11. januar 1946 at meddele Krigsministeriet, at der var en "*alvorlig risiko*" for, at flyvepladserne blev "*afklædt*" for alt inventar, idet det for GKO "*ingen tvivl (var) om, at en betydende del af det inventar, der forefindes på flyvepladserne, og som betegnes som allieret ejendom, er af dansk oprindelse og er betalt med penge trukket på Nationalbanken*". GKO ønskede derfor, at der optoges forhandlinger om at få stoppet bortførelsen af inventar og "*nedbrydningen af de faste installationer og barakker m.v.*" Denne tilstand blev yderligere sat i relief i en indberetning fra Generalstabens Efterretningssektion til GKO fra december 1945. Efterretningsfolkene kunne oplyse, at for anden gang i løbet af kort tid havde en større britisk kolonne på ca. 50 både engelske og tyske lastbiler passeret grænsen. Kolonnen, som var under

RAF-kommando, kom fra Vandel flyveplads, og englænderne havde forsøgt at krydse grænsen “uden nogen som helst kontrol fra dansk side”. Englænderne frabad sig helt enkelt dansk kontrol af lasten, men formodningen var, at lastbilerne var “fyldt med møbler, sikkert efterladenskaber” fra de tyske flyvepladser. Grænsekontrollen havde alene fået tilladelse til at kontrollere de tyske chaufførers (som jo her stod under engelsk beskyttelse) personlige ejendele. Såvel politi, dansk militær og gendarmeri havde ifl. rapporten været fortørnet over, at englænderne “på den måde beskytter tyskerne”.¹⁸ Befrielsesåret havde mange sære facetter.

Det var forhold som disse, der lå bag general Gørtz’ ønske om, at udenrigsminister Gustav Rasmussen skulle tage sagen op under sine forhandlinger i London januar-februar 1946, men som det fremgik ovenfor, uden noget resultat. Heller ikke senere ses disse forhold at være blevet gjort til genstand for forhandlinger med englænderne.

Efter danskernes overtagelse af de tyske flyvepladser meddelte BMM i februar 1946 GKO, at missionen via presseomtale og de engelske forbindelsesofficerer havde erfaret, at britiske tropper efter overdragelsestidspunktet har foretaget ødelæggelser af inventar o.l. på flyvepladserne, som kunne være anvendt til civile formål. GKO anmodede flyvepladskommandanterne om at indberette herom, men det er væsentligt at forstå, at missionen alene var interesseret i at erfare, hvad der måtte være sket *efter* overdragelsen til Danmark. Hvad der lå før, var et internt britisk anliggende. Først senere, den 16. august 1946, kom spørgsmålet op på et af udenrigsministerens regelmæssige møder med den militære ledelse. Gustav Rasmussen spurgte, om det var rigtigt, at englænderne havde ødelagt “*selv motorcykler og skrivemaskiner*”, som tyskerne havde efterladt? Forsvarsminister Harald Petersen svarede, at i hvert fald “*lejrudstyr, som tyskerne havde anskaffet for danske penge*” var fjernet af englænderne, og lovede at fremsende nærmere oplysninger. De kom i form af et antal rapporter fra de danske kommandantskaber for de militære flyvepladser i Jylland-Fyn om tilstanden af bygninger, installationer og inventar efter de danske myndigheders overtagelse af pladserne.

Rapporten fra det danske “*kommandantskab for de militære flyvepladser i Jylland og Fyn*” fra 16. september 1946 malede i krasse farver et billede af engelsk vanrøgt af bygninger og installationer på disse flyvepladser. Dokumentet viser en inderlig modvilje mod alt tysk, herunder de tyske flygtninge i Danmark, iblandet en tydelig modvilje mod alt engelsk. Om installationerne anførtes, at englænderne har fjernet “*hovedparten af elektriske og andre installationer*. Noget var solgt på den sorte børs med tysk militær og flygtninge som mellemmand. I mange tilfælde var installationer havnet i tyske flygtningelejre. Der var ødelagt store værdier, såsom “*kontormaskiner, møbler, køkkengrej, gardiner, duge, tæpper er af englænderne ført til Tyskland*”. En del var “*blevet overgivet til flygtninge*. Kun det

---

18 Se KM til UM af 8. december 1945, RA UM j.nr. 87. F.31. GKO til KM af 11. januar 1945 og GE til GKO af 31. december 1945, begge RA GKO kopibog over udgåede skrivelser fra tidsrummet 1. januar-14. februar 1946, nr. C-151.

dårligste blev tilbage til danskerne”. Englænderne havde “hensynsløst forvoldt den fortræd, de formåede, på værdier, der kunne komme det fremtidige danske forsvar til gode”. De ansvarlige RAF-officerer blev opregnet med navn.

I en rapport fra kommandantskabet på flyvebasen Aalborg fra 30. august 1946, som forsvarsministeren også vedlagde, anførtes, at der “*hele sommeren 1945 afgik den ene lastbilkolonne efter den anden med materiel til Tyskland, og til slut blev der bestilt ca. 40 jernbanevogne, som alle blev fuldt lastede og sendt samme vej*”.

Fremsendelsesskrivelsen til Udenrigsministeriet var underskrevet af forsvarsministeren, og efter at have gennemlæst rapporterne noterede fuldmægtig dr. jur. Max Sørensen (som i 1947 overtog et professorat i offentlig ret ved Aarhus Universitet), at “*det vil næppe fremme forhandlingerne med englænderne (om Tysklandsbrigaden, forf. tilføjelse) at fremlægge dette materiale, som et fuldt af gemene beskyldninger mod dem*”.¹⁹

Ødelæggelsen af tyske våben og udrustning afsluttes

Ødelæggelsen af tyske våben og ammunition så nu ud til at nærme sig afslutningen. Den 1. december 1945 meddelte GKO BMM, at GKO “*i løbet af få dage*” vil overgive 5 tyske skibe til de engelske marinemyndigheder. Der var nu ca. 4.000 tons ammunition tilbage til dumpning, men GKO forventede, at denne mængde endte i havet inden årets udgang. Resten af de tyske fartøjer forventede GKO at kunne overgive i januar 1946, dog med undtagelse af 2-3 mindre tyske skibe til dumpning af evt. senere funden tysk ammunition i Danmark. Rapporten blev fulgt op allerede den 22. december, hvor GKO meddelte militærmissionen, at andre 6 tyske fartøjer vil kunne afgives i løbet af få dage samt yderligere et fartøj ca. 10. januar 1946. Jysk-fynsk Kommando vil herefter kun have brug for 1 moderskib og 4 mindre skibe til den resterende dumpning.

På linje hermed lå en kort redegørelse, som GKO stort set samtidig sendte til Folketingets Finansudvalg. Ifølge denne redegørelse ville ødelæggelsen af tysk ammunition “*i hovedsagen*” være afsluttet 1. februar 1946 for så vidt angik det, som skulle dumpes, og 1. marts 1946 for den ammunition, som skulle bortsprænges. Men ikke desto mindre måtte der “*i hele 1946*” opretholdes sprængningskommandoer for at tage vare på nye fund, herunder ilanddreven ammunition, tilsandet ammunition på den jyske vestkyst og endelig “*mindre ammunitionsddepoter, der dukker op (Hipodepoter o.l.)*”. Hvad angik storkalibreret tysk ammuni-

---

19 BMM til GKO af 8. februar 1946, RA GKO's kopibog over udgåede skrivelser fra tidsrummet 1. januar-12. februar 1946, nr. C-151. Forsvarsministerens skrivelse til udenrigsministeren af 26. september 1946, se RA, UM j.nr. 13.D.25.a. Der var på mødet den 16. september 1946 enighed mellem de to ministre om, at englænderne burde have givet den danske hær og flåde lov til at benytte tysk materiel til uddannelsen af de værnepligtige, indtil det nye udstyr var ankommet. General Gørtz havde suppleret med, at danske anmodninger om at benytte tysk artilleri var blevet afvist af englænderne.

tion, ville GKO nu i gang med destruktion ved "udkogning", men dette arbejde kunne først forventes afsluttet sidst i 1946.²⁰

Den 9. marts 1946 kunne GKO meddele BMM, at der ikke længere var brug for tre af de mindre tyske skibe, som benyttedes til dumpningen. Eskorteret af den danske marine ville de sejle til Hamburg og København mhp. overdragelse til englænderne. Først i ugen op til 20. april 1946 blev de sidste 300 tons tysk ammunition dumpet. I samme tidsrum var 37,5 tons tysk ammunition bortsprængt, hvorefter der resterede 877,5 tons til sprængning og andre 6.621,5 tons storkalibreret ammunition til "udkogning".

Hvad angik tyske våben, fandt den sidste destruktion sted i tidsrummet 15. april – 13. maj 1946, og 15. maj kunne GKO i sin månedlige rapport oplyse BMM om, at der var destrueret 21 stk. kanoner med kaliber 20 mm og derover, 31 maskingeværer og 124 geværer og karabiner. Den efterfølgende opgørelse af 15. juni 1946 lod forstå, at der i tidsrummet fra 14. maj til 13. juni ikke var destrueret nogen tyske våben, og det samme blev gentaget i juli 1946.

Ugerapporten om destruktions af tysk ammunition af 30. juli 1946 noterede, at der i ugen op til 27. juli var bortsprængt 89 tons tysk ammunition, hvorefter der alene manglede 223 tons tysk ammunition til sprængning og til "udkogning" kun 1.971,5 tons. Henover sommeren og efteråret 1946 ebbede det langsomt ud i destruktions. Således underrettede GKO den engelske militærmission om, at der i ugen op til 6. oktober 1946 var destrueret 11,3 tons tysk ammunition, og at der herefter resterede 6 tons. Samtidig var hæren nået til vejs ende med udkogningen, idet de sidste 199 tons nu var udkogt. Årets sidste rapport til militærmissionen af 23. december 1946 noterede, at der op til den 21. december var ødelagt 20,9 tons tysk ammunition, og at der herefter intet var tilbage. Herefter blev der kun tale om destruktion, når der fandtes hidtil uopdagede tyske ammunitionsdepoter.

Den 17. september 1946 meddelte Gørtz udenrigsministeren, at den danske hær havde destrueret følgende tyske våben m.v.:

Kanoner af alle kalibre:	6.270 stk.
Håndvåben (rifler maskingeværer og pistoler):	52.000 stk.
Øvrigt materiel af alle arter ("fra hjelme til tanks")	195.300 stk.
Ammunition:	30.600.000 stk.

Generalen tilføjede, at der "gang på gang" havde været forhandlinger mellem hæren og BMM med det formål, at hæren i uddannelsesøjemed "som lån eller definitiv ejendom" kunne overtage "brugbart tysk materiel (fly, luftværnskanoner, feltartilleri, håndvåben, pioner- og bromateriel, kommunikationsudstyr og ammunition)", men så godt som alle anmodninger havde mødt et "definitivt afslag". Først

---

20 GKO til BMM af 1. og 22. december 1945, RA GKO kopibog over udgåede skrivelser fra tidsrummet 17. november-29. december 1945, nr. C-141, GKO til Finansudvalget af 12. januar 1946, RA GKO kopibog over udgåede skrivelser fra tidsrummet 1. januar-12. februar 1946, nr. C-151.

medio 1946 lykkedes det ved Udenrigsministeriets mellemkomst at modtage “*et lille restparti af forskelligt kommunikationsudstyr*”.²¹

Ødelæggelsen af tyske våben i Norge

Under sit møde i London den 7. februar 1946 med afdelingschef C. Warner fra *Foreign Office* havde udenrigsminister Gustav Rasmussen henvist til, at ødelæggelsen af tyske våben i Norge var stoppet, og at Norge havde fået tilladelse til at beholde efterladte tyske våben. Ingen havde modsagt ham, men ikke desto mindre var det ikke muligt for Danmark at få en tilsvarende løsning. Hvorfor?

For at besvare dette spørgsmål er det nødvendigt at gøre sig et centralt forhold klart. Norge havde været krigsførende siden den 9. april 1940 og havde sammen med engelske, franske og polske enheder forsvaret Norge mod det tyske angreb. Efter de britiske, franske og polske styrkers tilbagetrækning fra Norge i juni 1940 havde Norge deltaget i den allierede luft- og søkrig under hele krigen. I alt udgjorde den norske deltagelse i den allierede krigsindsats 7.427 nordmænd i *Royal Navy* og 2.636 i RAF. Oveni kom, at der blev opstillet en norsk hærbrigade i Skotland på 3.638 mand, som dog ikke nåede at komme i kamp.

Endvidere havde Norge siden sommeren 1940 og frem til maj 1945 haft en eksilregering i London på linje med de andre små allierede som Belgien og Nederlandene. Eksilregeringen repræsenterede norske interesser overfor englænderne og blev sammen med de øvrige eksilregeringer inddraget den politiske beslutningstagning. Således anmodede *European Advisory Commission* (EAC), som var nedsat af Storbritannien, Sovjetunionen og USA mhp. at rådgive om Tysklands fremtid efter kapitulationen, i juni 1944 den norske eksilregering om dens holdning til kapitulationsbetingelserne med Tyskland og det maskineri, som skulle sikre deres opfyldelse. Det norske svar blev afsendt den 2. september 1944 og indeholdt bl.a. et tilsagn om norsk deltagelse i den kommende besættelse af Tyskland efter krigens ophør. Den 11. januar 1945 fremlagde englænderne et tilbud til den norske eksilregering om britisk bistand til genopbygningen af hæren i Norge og en norsk brigade til at deltage i den kommende besættelse af Tyskland. Eksilregeringen accepterede dette forslag den 7. marts 1945.

---

21 GKO til BMM af 9. marts 1946, RA GKO's kopibog over udgåede skrivelser fra tidsrummet 13. februar-9. april 1946, nr.C-152. Ugerapport om destruktionsen af tysk ammunition af 26. april 1946 og GKO til BMM af 15. maj 1946, RA GKO's kopibog over udgåede skrivelser fra tidsrummet 10. april-8. juni 1946, nr. C-153; GKO til BMM af 15. juni 1946; ugerapport over destruktionsen af tysk ammunition af 30. juli 1946, alle i RA GKO's kopibog over udgående skrivelser fra tidsrummet 9. juni-3. august 1946, nr. C-154. GKO til BMM af 9. oktober 1946 om destruktionsen op til 6. oktober 1946 i GKO's kopibog over udgåede skrivelser fra tidsrummet 4. august-15. oktober 1946, nr. C-155. Årets sidste rapport af 23. december 1946 til BMM findes i GKO's kopibog over udgåede skrivelser fra tidsrummet 16. oktober -28. december 1946, nr. C-156. Gørtz til udenrigsministeren af 17. september 1946, RA UM j.nr.13.D.25.a. En endelig opgørelse over ødelagt tysk krigsmateriel findes som tabel 1 på s. 33 i Bonnesen, Claus H., *Hærens motorisering og genopbygning 1943-1950*, (Odense: Syddansk Universitet, upubliceret speciale, 2001).

Som et led i disse udenrigs- og forsvarspolitiske spørgsmål indgik også en norsk-britisk aftale om opløsningen af tyske værnemagt i Norge, herunder spørgsmålet om efterladte tyske våben og anden udrustning i Norge efter den tyske kapitulation. Den kom i stand i efteråret 1944 og forudsatte, at opløsningen af den tyske værnemagt i Norge skulle være tilendebragt inden 1. november 1945. Det er det tidspunkt, hvor vinteren kommer til Norge, og hvor samfærdslen mellem landsdelene bliver særdeles vanskelig. Af den grund var det væsentligt at få destrueret tyske våben og hjemsendt tysk personel så hurtigt som muligt. I og med at England kun i meget beskedent omfang var til stede i Norge med hærheder efter befrielsen, fik den norske modstandsbevægelse, Hjemmefronten, en nøglerolle i afviklingen af den tyske tilstedeværelse i Norge sammen med det norske forsvar i takt med, at dette blev genopbygget.

Noget tilsvarende gjorde sig ikke gældende for Danmark. Efter besættelsen den 9. april 1940 indledte regeringen forhandlingspolitikken med besættelsesmagten. Efter regeringens tilbagetræden den 29. august 1943 videreførtes forhandlingspolitikken af departementschefstyret, og Danmark havde på intet tidspunkt en eksilregering i London. Det nærmeste, man kom, var den konservative politiker, John Christmas Møller, som i 1942 flygtede til London for at tale Danmarks sag overfor De Allierede og opildne til dansk modstand mod besættelsesmagten. Men nogen formel engelsk anerkendelse af Danmark som allieret fulgte ikke dermed. Først i sommeren 1944 lykkedes det efter flere tilløb på engelsk foranledning og sammen med USA at give Danmark stilling som *de-facto* allieret, dvs. optræde, som om Danmark var allieret, for derved at muliggøre, at Danmark under den kommende engelske befrielse af landet kunne behandles som en venligtsindet nation, og sikre en hurtigt tilbagevenden til normale fredstidsforhold. Begrundelsen for at give Danmark denne status var modstandsbevægelsens indsats.

Aftalen med Norge bestemte også, at tyske våben og udrustning, som ikke nåede at blive destrueret inden denne dato, kunne overlades til det norske forsvar. Således overtog Norge af tysk luftværnsartilleri 838 stk. 20 mm, 155 stk. 37 mm, 350 stk. 88 mm kanoner og 25 stk. 10,5 cm svært luftværnsartilleri. Hertil kom 4.000 tons ammunition og store mængder teknisk udstyr som afstandsmålere, kikkerter, projektører m.v. Som krigsdeltager kunne det tilsyneladende godt betros det norske forsvar at udføre allierede beslutninger uden overopsyn. Det argument, som englænderne benyttede over for danskerne, nemlig at tilstedeværelsen af tyske våben og anden udrustning i Danmark ville gøre det muligt for Tyskland at opbygge en krigsindustri efter kapitulationen, havde tilsyneladende ingen relevans i Norge.²²

---

22 Olav Riste, "London-regjeringa" – Norge i krigsalliansen 1940-45, bind 2: 1942-1945: *Vegen heim*. (Oslo 1979, pp. 355ff. Tallene for norsk krigsdeltagelse er fra Kjetil Skogrand, *Alliert i krig og fred 1940-1970, Norsk forsvarshistorie*, bind 4 (Bergen 2004) p. 153. Se også Løwe 2000, pp. 139f. og p. 158.

Destruktionen af tyske våben og udrustning i Norge skete på grundlag af en aftale fra krigsårene mellem to allierede nationer, medens den for Danmarks vedkommende skete på grundlag af direktiver fra først *SHAEF Military Mission to Denmark* og fra juli 1945 *British Military Mission to Denmark* til den danske hær

Våben/Periode	8/45 – 3/46	3/46 - 9/46	I alt
Kanoner 20mm og derover	2.405	58	2.463
Kanonrør	2.753	22	2.775
Lavetter til kanoner	0	5	5
Skytsunderlag uden kanoner	440	0	440
Ammunitions- og transportvogne, forstillinger	415	2	417
Maskingeværer	7.867	31	7.898
Vekselpiber til maskingeværer m.v.	24.981	250	25.231
Geværer og karabiner	43.283	224	43.507
Bajonetter	53.264	712	53.976
Hjelme	87.629	0	87.629
Gasmasker	117.626	0	117.626
Anti-tank våben	225	0	225
Bombekasteapparater	91	0	91
Flammekastere	427	0	427
Kampvogne	174	0	174
Panserskjolde	57	10	67
Lyskastere	73	0	73
Trefødder til maskingeværer forsk. stativer	1.874	30	1.904
Morterer	51	0	51
Lyteapparater	10	0	10
Kommandoapparater	10	0	10
Korrektører	0	20	20
Lyspistoler	0	300	300
Flyvemaskiner*	170	0	170
Undervogne	0	1	1

Kilde: Våbenarsenalets indberetninger til Konstruktionsafdelingen (HTK) og dennes indberetninger til Generalkommandoen i hhv. KOA-KB og VA-KB
* Det er et enkeltstående tilfælde at fly optræder på i Våbenarsenalets statistik. Der er tale om 170 fly fra Kastrup Lufthavn.

Skematisk oversigt. (Claus H. Bonnesen 2001)

med efterfølgende nøje afrapportering for at sikre, at alt forløb efter de Allieredes anvisninger.²³

Afslutning

Mens den norske deltagelse i opløsningen af den tyske værnemagt således skete på grundlag af en aftale, som var indgået under krigen mellem to allierede magter, stillede sagen sig anderledes for Danmarks vedkommende. I og med at Danmark ikke havde en eksilregering i London under krigen, var den engelske holdning, at Danmarks inddragelse i – i dette tilfælde den allierede efterkrigspolitik overfor Tyskland – først kunne blive en realitet, når der efter krigen var etableret en parlamentarisk ansvarlig, dansk regering. Dette havde været en ledetråd i de engelske bestræbelser under krigens slutfase på at få sammensat en bred regering, som både repræsenterede de “gamle” politikere og modstandsbevægelsen, og som efter befrielsen kunne normalisere forholdene i Danmark.

Hvad angik Danmarks inddragelse i de Allieredes efterkrigspolitik overfor Tyskland, herunder destruktionsen af tyske våben og andet materiel, måtte udgangspunktet i sagens natur være den forståelse om Tysklands fremtid, som under krigen havde udkrystalliseret sig mellem de Allierede, herunder Norge, og de aftaler, som var indgået mellem UK, USA og Sovjetunionen om dette spørgsmål, ikke mindst beslutningen på Potsdam-konferencen i juli-august 1945 om at demilitarisere Tyskland. Det var ikke en forståelse, som Danmark var en del af, og derved kom Danmarks situation til at blive væsensforskellig fra Norges. For England var det i de allerførste efterkrigsår afgørende at få gennemført de interallierede beslutninger på en måde, som muliggjorde, at krigstidens samarbejde mellem de tre, senere de fire store allierede kunne fortsatte efter krigens ophør indenfor rammerne af de Forenede Nationer for derved at sikre freden. Heri indgik bl.a. en nøje overholdelse af beslutningen om at demilitarisere Tyskland, herunder at destruere de tyske våben og anden militær udrustning, som lå tilbage efter Tyskland betingelsesløse kapitulation i maj 1945. Det er i den optik, at Danmarks situation skal ses.

Den situation, som Danmark således stod i, levnedede ikke de store muligheder, om overhovedet nogen, for at føre en politik, som også tilgodeså interne danske interesser. For hæren betød den britiske afvisning af ønsket om i en kort periode at benytte efterladt tysk krigsmateriel i uddannelsen, at genopbygningen i de første, økonomisk set magre år efter befrielsen skete med en meget følelig mangel på alt materiel, som også var civilt anvendeligt; her tænkes på kommunikationsudstyr, motorkøretøjer, inventar etc. Manglen på våben blev afhjulpet gennem britiske og svenske leverancer, indtil USA efter det danske NATO-medlemskab i 1949 startede våbenhjælpsprogrammet til Danmark.

---

23 Om Danmark som *de-facto* allieret, se senest Bo Lidegaard, Overleveren i *Dansk Udenrigspolitik Historie*, bind 4 (København 2004), p. 579ff.

Lavteknologisk endelig materielødelæggelse på Fliegerhorst Grove (viborghistorie.dk/historier)

Kilder og litteratur

Utrykte kilder:

Rigsarkivet

Statsministeriets arkiv: ministermødereferater 1929-1962, pk. 2, ministeriet Buhl maj 1945-november 1945.

Udenrigsministeriets arkiv: j.nr. 3.E.92, 13.D.25.a., 87.F.5., 87.F.13, 87.F.25, 87.F.31, 87.X.10.a.

Krigsministeriets arkiv: 5. kontor, indkomne sager 1946-1949 pk. A 256 og pk. A 257.

Generalkommandoens arkiv: udgåede sager i tidsrummet 27. juni 1945 til 23. december 1946, kopibog C-138 til og med kopibog C-156

The National Archives, Kew, London, UK (TNA):

CAB 121/361, WO 202/811

Litteratur:

Bonnesen, Claus H., Hærens motorisering og genopbygning 1943-1950 (Odense: Syddansk Universitet, 2001, upubliceret speciale)

Borgert, Heinz-Ludger, Walter Stürm, Norbert Wiggershaus, Dienstgruppen und west-deutscher Verteidigungsbeitrag i serien *Militärgeschichte seit 1945 Nr. 6*, hrsg. vom Militärgeschichtlichen Forschungsamt, (Bonn 1982)

Christensen, Jens Ole og Rune Holmeå Iversen, *Hæren – 400 års Danmarkshistorie*, (København 2014)

Hvidtfeldt, Johan, *Fra kapitulationsdagene 1945 – Wehrmachtbefehlshaber Dänemark – Kriegstagebuch*, (København 1985)

- Jespersen, Knud J.V, *Med hjælp fra England: Den væbnede kamp 1943-1945*, bind 2, (Odense 2000)
- Lidegaard, Bo, *Overleveren. Dansk Udenrigspolitik Historie*, bind 4, (København 2004)
- Lundbak, Henrik, *Modstandsbevægelsen i regeringen 1945, Fra mellemkrigstid til efterkrigstid – Festskrift til Hans Kirchhoff og Henrik S. Nissen*, (København 1998)
- Løwe, George, *Tilintetgørelsen af Luftwaffe i Danmark 1945*, (Næstved 2000)
- Moll, Martin, “Kapitulation oder heroischer Endkampf in der “Festung Norwegen” i antologien “*Kriegsende im Norden*”, hrsg. von Robert Bohn und Jürgen Elvert, (Stuttgart 1995)
- Müller, Rolf-Dieter (Hrsg.), *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg, Halbband 10/1: Der Zusammenbruch des deutschen Reiches 1945*, (München 2008)
- Pedersen, Thomas, *Kapitulationen og afviklingen af den tyske besættelse af Danmark, Den jyske Historiker*, nr. 71, april 1995
- Riste, Olav, “*London-regjeringa*” – *Norge i krigsalliansen 1940-45*, bind 2: 1942-1945: *Vegen heim*. (Oslo 1979)
- Skogrand, Kjetil, *Alliert i krig og fred 1940-1970, Norsk forsvarshistorie*, bind 4, (Bergen 2004)

Summary

When the Second World War ended in May 1945 the German armed forces left a very large stock of weapons and military equipment in Denmark. For the Danish army this presented a welcome opportunity to use left German arms and military equipment for a limited period in the training of the first Danish army units, established in the summer of 1945. However, the Potsdam agreements from August 1945 stipulated that all German arms and military equipment should be destroyed in order to prevent the re-emergence of a new German weapons industry. On that basis the British Military Mission in Denmark requested the Danish authorities to destroy the entire stock of German arms and military equipment in Denmark.

This request created serious problems for both the Danish politicians and the Danish Army; the German *Wehrmacht* had robbed the Danish Army of all its weapons and other military equipment during the occupation of Denmark. So when peace came in spring 1945 the Danish Army was without any weapons and more or less without any foreign currency to buy new weapons.

The destruction took its start in late summer 1945; guns, tanks, rifles, machine-guns, helmets etc. were turned into scrap by the Army's Technical corps, whereas German ammunition was either brought to explosion or dumped in Danish waters by German vessels, operating under British command. The last stock of German weapons was destroyed in May 1946; as for German ammunition the last stock was destroyed in December 1946.

This sequence of events stands in marked contrast to the Norwegian experience; Norway had been a British ally during the war and had as such achieved a favourable agreement with the British authorities in 1944 – before the Potsdam agreements on German weapons. Following that agreement Norway was allowed to keep a significant amount of German weapons and military equipment for use by the Norwegian Army.

A special problem constituted the large German air bases in Denmark, constructed in the second part of the war as part of the German air defence against the allied bomber offensive against Germany. There was evidence that former Danish army furniture and other equipment had been used in the furnishing of the German barracks for *Luftwaffe* personnel. Although the British Military Mission had allowed the Danish army to keep Danish weapons and other equipment, acquired before the German occupation of Denmark, it was extremely difficult to prove that such equipment had in fact been Danish. As a consequence a significant part of former Danish Army equipment found its way into the British barracks and air bases in the British zone of occupation in Germany.